

DESEMBRE 2012

9,00 €

NÚMERO

63

AURIGA

REVISTA DE DIVULGACIÓ I DEBAT DEL MÓN CLÀSSIC

VIII FÒRUM AURIGA

Diàleg sobre el llegat grecoromà a Catalunya

17 i 18 de novembre de 2012

Tarragona

Capital de la Cultura Catalana

4. Consideracions sobre les condicions climàtiques a l'Imperi Romà. *David Serrat*
7. La vil·la romana de Torre Llauder. Noves aportacions a l'estudi del jaciment arqueològic. *Carme Puerta López i Vanessa Muñoz Rufo*
12. Iniciant el corpus digital d'Arnau de Vilanova. *Sebastià Giralt*
15. Contacte de poblacions i estrangeria en el món grec antic. Un estudi de fonts. *Marta Oller*
18. Activitats entorn del coneixement del context natural en època romana des del MNAT: l'hortus experimental de la vil·la romana dels Munts (Altafulla) i l'exposició *Paradisus. Jardins i plantes medicinals de Tàrraco a Orléans*. *Pilar Sada*
23. Romanització i tradicions autòctones a l'Àfrica proconsular: el cas de la ciutat nùmidoromana d'Althiburos (El Kef, Tunísia) i els seus encontorns. *Equip Althiburos*
27. Patrimoni i progrés social. L'impacte econòmic de Tàrraco Viva. *Magí Seritjol*
29. AURIGA, nova etapa. *Montserrat Tudela*
31. "Les Terres de l'Ebre: de la prehistòria a l'edat mitjana", la nova exposició permanent d'arqueologia del Museu de les Terres de l'Ebre (Amposta-Montsià). *M. del Mar Villalbí Prades*
34. Projecte "Ager Dertosanus"
Antoni Cartes Reverté i José Ignacio Fiz
36. Darreres novetats sobre la Tortosa romana. Intervencions arqueològiques del GRESEPIA (URV) entre els anys 2006 i 2011 a la ciutat. *Jordi Diloli, Ramon Ferré, Ramon Jàrraga i Jordi Vilà*
40. Els Seminaris de Segona Sofística, una manera diferent de fer i transferir recerca. Grup de recerca Graecia Capta. *Francesca Mestre*
42. L'antiguitat recreada: l'experiència com a motor de coneixement històric. *J. Cortadella i B. Antela*
47. L'Amfiteatre de Tàrraco: proposta de dinamització social des de la praxi arqueològica. *Josep M. Macias, Andreu Muñoz i Imma Teixell*
51. Lliçons de la Càtedra M. Àngels Anglada. *Mercè Enrich i Lina Vilamitja*
54. Concurs Odissea. *Meritxell Blay*
56. *Estudios Clásicos*, la SEEC i la Secció Catalana de la SEEC. *Esperança Borrell Vidal i Pilar Gómez Cardó*
59. La vil·la romana del Munts. *Francesc Tarrats*

Els dies 17 i 18 de novembre vam celebrar a la Capital de la Cultura Catalana Tarragona 2012 el VIII Fòrum Auriga que, als territoris de llengua catalana, és l'única trobada interdisciplinària dels professionals i interessats en el món antic, i se celebra anualment. Enguany hi van assistir més de 120 professionals de diverses disciplines i institucions culturals, i s'hi van presentar un total de 21 projectes. Es va reflexionar sobre el rendiment social que aporta el patrimoni cultural material i immaterial que ens ha deixat el món antic. En aquest número d'AURIGA podeu llegir les comunicacions presentades a Tarragona.

Les principals conclusions que vam poder treure els participants del Fòrum Auriga Tarragona 2012 van demostrar que el món antic és un motor de desenvolupament econòmic, aporta progrés i cohesió social i situa Catalunya al món.

Com cada any, vam aprofitar la trobada per conèixer algun conjunt arqueològic del territori català. En aquest vuitè fòrum vam visitar la vil·la romana dels Munts, a Altafulla, el jaciment on hi ha el mitreu d'època romana més ben conservat del món.

El VIII Fòrum Auriga el vam organitzar amb la col·laboració de l'organització Capital de la Cultura Catalana, l'Ajuntament de Tarragona, el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, el Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, el Departament de Grec de la Universitat de Barcelona i l'Ajuntament d'Altafulla, a qui volem agrair el seu suport.

Montserrat Tudela

AURIGA

Rda. Universitat, 7, 3r, 4a. 08007 Barcelona
Telèfon: 93 412 32 94. Fax: 93 412 68 71
E-Mail: auriga@ccc.cat
www.auriga.cat

Dipòsit Legal : B-12032-91
ISSN Auriga paper: 1131-50087
ISSN Auriga digital: 2014-7856
(Cal citar ambdós ISSN)

Correcció: Lúdia Fernàndez
Disseny, assessor informàtic i webmaster:
Miquel Fernández i Barta

AURIGA és membre de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC).

Fotografia de portada: Pòster del VIII Fòrum Auriga

La revista AURIGA no comparteix necessàriament les opinions dels autors dels articles. Aquesta publicació es pot reproduir, citant-ne, però, la procedència.

Editor:

Xavier Tudela i Penya

Directora:

Montserrat Tudela i Penya

Consell de Redacció:

Ma. Jesús Espuña i Ferrer, Pere Izquierdo i Tugas, Francesca Mestre i Roca, Mònica Miró Vinaixa, Joan Pedrola i Santamarta, Xavier Yáñez i Such

Consell Assessor:

Norbert Bilbeny i García, Joan Busqueta i Riu, Sebastià Giralt i Soler, Bàrbara Matas i Bellés, Carles Miralles i Solà, Mercè Otero i Vidal, Isabel Rodà de Llanza, Joan Sanmartí, Eulàlia Vintrolà i Castells

Col·laboradors número 63:

B. Antela Bernárdez, Meritxell Blay, Esperança Borrell Vidal, Antoni Cartes, J. Cortadella Morral, Jordi Diloli, Equip Althiburos, Mercè Enrich, Equip Althiburos, Ramon Ferré, José Ignacio Fiz, Sebastià Giralt, Pilar Gómez, Ramon Jàrraga, Josep M. Macias, Andreu Muñoz, Vanessa Muñoz, Marta Oller, Carme Puerta, Pilar Sada Castillo, Magí Seritjol, David Serrat, Francesc Tarrats, Imma Teixell, Jordi Vilà, Lina Vilamitjana, M. del Mar Villalbí.

L'AMFITEATRE DE TÀRRACO: PROPOSTA DE DINAMITZACIÓ SOCIAL DES DE LA PRAXI ARQUEOLÒGICA

Josep M. Macias (Institut Català d'Arqueologia Clàssica)

Andreu Muñoz (Museu Bíblic Tarraconense) i Imma Teixell (Ajuntament de Tarragona)

LA REALITAT HISTÒRICA DE L'AMFITEATRE ROMÀ DE TARRAGONA

L'amfiteatre romà de Tarragona és un conjunt monumental declarat Patrimoni Mundial per la UNESCO el 30 de novembre de l'any 2000 i actualment és un dels monuments més visitats de la ciutat. La seva riquesa patrimonial sintetitza bona part de la història de la ciutat, ja que la seva evolució i transformació és ben dilatada, i abraça una cronologia que va des de l'època romana fins als nostres dies.

En època romana, i abans de la construcció de l'*amphitheatrum* al segle II dC, fou àrea de necròpolis entorn d'una via periurbana. L'edifici va estar actiu com a tal fins a mitjan segle V. Al segle III, l'emperador Heliogàbal el restaurà i poc temps després, per decret dels emperadors Valerià i Gal·liè, l'any 259, l'amfiteatre fou l'escenari de l'execució del bisbe de Tàrraco Fructuós i dels seus diaques Auguri i Eulogi. Aquests màrtirs foren cremats vius en aplicar-los la pena capital de la *damnatio ad vivicomburium o vivi crematio* per un delict de lesa majestat contra l'Estat, perquè aquests clergues es van negar a retre culte públicament a la religió oficial. Aquest episodi restà en la memòria de la comunitat cristiana de Tàrraco i en època visigòtica es bastí a l'arena de l'amfiteatre una església memorial i una àrea cementiriàl. Amb la incursió arabobereber, a inicis del segle VIII, l'església restà abandonada fins que, amb la restauració cristiana de la seu de Tarragona, al segle XII, sobre la fonamentació del temple visigòtic es bastí un temple romànic, sota l'advocació de Santa Maria del Miracle. All segle XVI l'església quedà sota la tutela dels Pares Trinitaris, que instal·laren un convent annex al temple. Ja al segle XIX, l'espai es transformà

en penal provincial de la ciutat fins a l'any 1910, moment en què el recinte fou traspassat al govern municipal. I no fou fins al segle XX quan es va iniciar la recuperació del conjunt, així com diferents intervencions arqueològiques.

LA SOCIALITZACIÓ I LA TRANSFERÈNCIA DELS RESULTATS ARQUEOLÒGICS OBTINGUTS

El monument de Tàrraco ens ofereix una lectura diacrònica en el temps i de transformació morfològica en l'espai com es dona en pocs amfiteatres en el món. Així doncs, conscients d'aquesta particularitat, l'Ajuntament de Tarragona, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, el Museu Bíblic Tarraconense i l'Associació Cultural de Sant Fructuós van plantejar, l'any 2009, un programa de recerca i difusió per tal de donar a conèixer aquesta peculiaritat i el paper del cristianisme com a factor de la metamorfosi estructural del conjunt.

En aquest context neix la proposta *Amphitheatrum, memoria martyrum et ecclesiae*, la gènesi de la qual cal buscar en la necessitat de socialitzar els resultats de les excavacions arqueològiques realitzades els darrers dos anys a l'interior de la basílica visigòtica de l'amfiteatre romà. A partir de la història i l'arqueologia i amb el suport de les noves tecnologies, es pretén oferir una visió diacrònica de les religions, i les seves manifestacions arquitectòniques, com a part fonamental del substrat cultural de la nostra societat. L'objectiu darrer del projecte és transcendir l'àmbit estrictament arqueològic i constituir una primera proposta interpretativa del conjunt, cabdal per a la comprensió de la transició de la cultura pagana,

associada a la religiositat dels jocs de l'amfiteatre, a la religiosa cristiana, vinculada al martiri del bisbe a l'arena de l'amfiteatre i a la seva posterior sacralització mitjançant la construcció d'una basílica.

Tenint en compte aquesta premissa i definint com a destinataris del programa de socialització la societat en general (des dels ciutadans i ciutadanes de Tarragona i el territori fins a col·lectius universitaris i el turisme, entre d'altres), actualment s'està treballant en diferents línies d'actuació, les quals cal especificar que van més enllà d'una activitat temporal, perquè els materials i recursos que s'estan dissenyant constitueixen al seu torn eines pedagògiques que es posen al servei de la creació de continguts museístics del recinte, actualment gestionat pel Museu d'Història de l'Ajuntament de Tarragona.

Les diferents actuacions es portaran a terme durant la propera edició del festival romà de Tarraco Viva, que se celebrarà el mes de maig del 2013. D'aquesta manera, i posteriorment a l'adequació dels espais conformats per les dues cambres laterals que s'obren a banda i banda de la coneguda com a *porta triumphalis* de l'amfiteatre, s'habilitaran i s'obriran al públic els dos nous espais d'exposició. El primer es transformarà en espai audiovisual, on es projectarà un curtmetratge produït per l'Associació Cultural Sant Fructuós que porta per títol *La Passió de Sant Fructuós*. Aquest muntatge és el resultat d'una experiència de reconstrucció històrica basada en la *Passio Fructuosi*, document dels segles III-IV dC que relata el procés martirial del bisbe Fructuós i els seus diaques.

En el segon nou espai expositiu s'allotjarà una exposició a partir de plafons amb textos, fotografies, documentació planimètrica i infogràfica, que permetrà obtenir una visió de l'evolució del monument i els resultats de les seves transformacions al llarg del segle. Aquesta visió global de l'espai que ocupa l'amfiteatre serà complementada amb informació de les diferents intervencions desenvolupades a la basílica visigòtica i romànica i el seu entorn fruit del conveni,

signat l'any 2009, de col·laboració entre l'Ajuntament de Tarragona, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Arquebisbat de Tarragona. Des d'aquesta data s'han efectuat diferents treballs (sondejos estratigràfics, prospeccions geofísiques i documentació gràfica) al servei de projectes comuns que afavorissin i incrementessin l'arqueologia, la museografia i la cultura de l'amfiteatre romà i la basílica paleocristiana.

Sumant-se als nous espais que es recuperaran al servei de la museística de l'amfiteatre, s'inclourà en la visita el sector de les voltes del monument, concretament les subestructures existents al sector meridional, on es conserven les estructures més originals de l'amfiteatre romà. Durant els dies d'obertura el visitant podrà accedir-hi per poder conèixer els treballs de consolidació de l'estructura romana que es portaren a terme durant l'any 2009 i, a la vegada, es podrà gaudir d'espais que es troben tancats al públic en les visites ordinàries.

La ruta expositiva i de visita del monument serà completada amb diverses visites comentades per al gran públic. Es tracta de guies especialitzades destinades a apropar

Excavació arqueològica a la basílica paleocristiana (Arxiu MHT-ICAC)

Vista actual de l'amfiteatre

(Foto: Joan Manel Mellado)

les basíliques de l'amfiteatre mitjançant un monitoratge que incidirà en els aspectes de la transformació històrica del monument i, en especial, en el paper del cristianisme com a agent d'aquesta evolució des de l'execució dels cristians l'any 259 a l'arena de l'amfiteatre fins als nostres dies.

També, i per aprofundir encara més en les campanyes d'intervenció arqueològica i arquitectònica d'aquest últims anys, s'ha disposat la realització d'un conjunt de conferències que estaran relacionades amb l'esmentada evolució de l'espai monumental de l'amfiteatre dins del marc general de l'arqueologia cristiana.

Finalment, gràcies a l'atorgament de l'ajut ACDC per part de la Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament d'Economia i Coneixement de la Generalitat de Catalunya, es presentarà una publicació pedagògica que permetrà materialitzar la síntesi de les experiències transferides al gran públic. La publicació seguirà el format del catàleg de l'exposició *Praesidium, Templum et Ecclesia. Les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona 2010-2011. Memòria d'una exposició temporal*, editat a inicis de l'any 2012, per tal de traslladar al gran públic els coneixements científics obtinguts durant les campanyes arqueològiques a l'interior de la catedral de Tarragona. D'aquesta manera, la nova edició serà trilingüe (català,

castellà i anglès) i es distribuirà en format PDF perquè pugui ser divulgada a través dels mitjans de comunicació de massa.

ELS OBJECTIUS DE DIFUSIÓ D'AMPHITEATRUM, MEMORIA MARTYRUM ET ECCLESIAE

El principal objectiu d'aquest projecte és aportar nous recursos pedagògics *in situ* per tal de facilitar, encara més, la comprensió d'aquest conjunt monumental. Incidir en aquest aspecte és molt important atès que la rellevància de l'amfiteatre és de tal magnitud que, l'any 2007, el conjunt fou inclòs en el catàleg de *Les 7 meravelles de Catalunya*, promogut per la fundació Capital de la Cultura Catalana, en representació de les comarques que integren el Camp de Tarragona. El mateix any fou considerada la desena meravella de Catalunya en una votació popular impulsada per *El Periodico*, que incloïa patrimoni històric i natural català. Aquests fets reflecteixen el pes del monument en l'imaginari patrimonial del nostre país; prova d'això són els 137.318 visitants que s'hi van apropar.

El valor cultural i la força turística del monument no permetien posposar més una intervenció d'aquestes característiques i, a més, cal recalcar que no es tracta d'un sol edifici, sinó d'un recinte patrimonial que

Vista aèria del conjunt del monument en què es poden apreciar la basílica paleocristiana i l'església medieval
(Arxiu MHT/ICAC-Desdedalt)

conserva nombrosos vestigis de la nostra història i reflecteix l'evolució de les nostres creences religioses. Així mateix, les seves restes, parcialment conservades i parcialment reconstruïdes, són de difícil comprensió per al públic no especialitzat que s'hi apropa. Per això, aquest document pretén aproximar al lector les diferents realitats històriques successives en el temps i contingudes en aquest racó de la muntanya de Tarragona –la via que resseguia els penya-segats del litoral flanquejada per enterraments pagans, l'amfiteatre mateix, les esglésies cristianes d'època visigoda i medieval–, i vol també recordar els antics recintes del convent dels trinitaris o del penal de la ciutat.

Amb el plantejament que acabem de presentar es pretén una aproximació a l'amfiteatre més enllà d'un espai de visita turística, amb la pretensió de dotar-lo de la capacitat de ser un monument viu i de reivindicar-ne el valor patrimonial. D'aquesta manera es difon una de les particularitats més significatives de l'amfiteatre de Tarragona com

l'espai d'evolució i transformació, des del segle I aC fins a l'actualitat, que millor sintetitza la història de la ciutat i del país. A la vegada, es busca fer intel·ligible l'impacte que el cristianisme, com a factor històric, ha tingut sobre el monument i de quina forma n'ha condicionat la fesomia, de tal manera que aquest és un dels conjunts monumentals més interessants de l'arqueologia hispànica per la seqüència històrica que presenta.

En definitiva, la materialització de la proposta de difusió exposada, la qual serà complementada amb l'explicació de les metodologies emprades en tot el procés d'investigació, restauració i intervenció arquitectònica sobre el monument, reivindica l'ús social que continua tenint en l'actualitat aquest monument antic, que s'ha convertit en un espai viu i contemporani per a les generacions presents i futures, mentre que moltes de les seves activitats esdevenen instruments didàctics de primer ordre per transferir coneixements a la societat.